

Hur reformer styr verksamhet på fritidshem

Ragnhild Löfgren

Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet

Helene Elvstrand

Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet

Magnus Jansson

Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet

Håkan Löfgren

Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet

De senaste åren har fritidshemmen präglats av en "reformträngsel". Hur påverkar det den dagliga verksamheten? Genom att ta del av lärares och rektorers egna berättelser om fritidshem har vi undersökt hur reformerna förändrar fritidshemmens verksamhet idag och hur det påverkar det systematiska kvalitetsarbetet.

Fritidshemmens centrala uppdrag är att erbjuda barn en meningsfull fritid och att stödja och stimulera deras emotionella, fysiska, intellektuella och sociala utveckling (Skolverket, 2014). Fritidshem har under senare år fått ett tydligare lärandeuppdrag i läroplan och Allmänna råd (Skolverket, 2011; Skolverket, 2014) och kommer under hösten att få ett eget kapitel i läroplanen.

I den läroplansremiss som arbetats fram används nyckelord såsom elever i stället för barn och undervisning i stället för lärande. Här finns även en rad nya mål som fritidshemmet ska beakta som bland annat fokuserar på olika typer av ämnesinnehåll (se remiss läroplan, 2015).

Vi menar att ovan beskrivna ändringar i läroplanen samt ändringar i Skolverkets Allmänna Råd (2014) i kombination med lokala reformer, innebär en delvis förändrad verksamhet i fritidshemmen. Detta behöver belysas och beskrivas för att förstå hur verksamheten på fritidshem ser ut.

Parallellt med detta har fritidshemmet, liksom andra utbildningsinstitutioner, fått ökade krav på ett systematiskt kvalitetsarbete (Lager, 2015). Vi använder termen reformer både för att beskriva statliga och kommunala reformer men också mer lokala reformer som utformats på enskilda fritidshem.

Vilka reformer styr verksamheten?

För att få en inblick i vilka reformer som styr verksamheten på fritidshem har vi intervjuat två rektorer och en lagledare på tre olika skolor i en mellanstor kommun samt en lärare på fritidshem i en liten kommun i Sverige. I intervjuerna bad vi dem beskriva de reformer som de upplevde berörde deras arbete på fritidshemmet. Våra resultat redovisas i tabellen nedan.

Syftet med tabellen är att illustrera den reformträngsel som styr verksamheten i fritidshem idag. Dessa reformer utgör en viktig förutsättning för hur skrivningarna om fritidshem i den nya reformerade läroplanen kommer att tolkas, översättas och "göras" i framtiden.

I kolumnen till vänster har vi redovisat reformer som vi tolkar som centrala eller statliga reformer. Här hänvisar lärare och rektorer mer direkt till läroplan, skollagen eller andra Skolverkstexter. I kolumnen i mitten redovisas de reformer som vi tolkar som kommunala, det vill säga reformer som omfattar hela kommunen. Där ingår till exempel Fronter, lärandegrupper inom fritidshem där de

läser utvald litteratur eller deras beskrivningar av att arbeta med att införa 10–12 års verksamhet i kommunen.

Vi beskriver också hur lokala reformer som således handlar om det mer verksamhetsnära görandet eller genomförandet av reformer kommer till uttryck i lärarnas och rektorernas berättelser om verksamheten på fritidshem. Här belyses arbete med "fritidsboken", "kompislek" eller pedagogiska planeringar. En del av dessa reformer utgör olika aspekter av övergripande reformer; till exempel kan arbetet med "synligt lärande" betraktas som en tolkning av mål i läroplanen eller ibland som en kommunal reform (då under namnet Visible learning). Vi redovisar här hela listan för att visa bredden och mångfalden.

Allmänna (statliga) reformer	Kommunala reformer eller riktlinjer	Lokala reformer
Implementering av målen i Lgr11	Fronter – information till föräldrarna via IT-baserad plattform	Dokumentation och synliggörande, "fritidsboken", resultatutvärderingar
Skollagen	Instagram – rapporter om verksamheten	Pedagogiska planeringar – "våra policydokument som vi formulerar, mallar och innehåll"
Allmänna råd för fritidshem	Trygghetsteam – enkäter, rutiner och krisplaner	"Synliggör lärandet" – "Uppmuntra lärandet även på fritidshem"
Samverkan med hem och skola	Genusprojekt	"Meningsfull fritid"
Delaktighet och inflytande	Kometutbildning	IKT, Lärplattor, dokumentation och "I-movie"
Åtgärdsprogram	Övergångar för elever från internationell klass	"Matematik på fritidshem"
Mål och utvecklingsplaner	Förstelärare med inflytande över fritidshem	"Problembeteenden i skolan"
Skolverkets text om "övergångar" (från förskola till skola)	Fritidshem ambassadörer	"Socialt samspel"
	Lärandegrupper för fritidshem – Läser Timperley	"Vad lär du dig på fritids"
	Maximalt lärande, likvärdighet, lust och nyfikenhet	"Kompislek"
	Införa 10-12 årsverksamhet för hela kommunen	"Rastverksamhet"
	Systematiskt kvalitetsarbete	"Trygghet, arbetsro och kamratskap"
	SOL arbete (språkprojekt)	Arbete med lokala IUP:er
	Visible learning	

Tabell. Reformträngsel

Några kommentarer från lärare och rektorer om reformerna

För att beskriva lite mer ingående hur lärare och rektorer tolkar och arbetar med dessa olika reformer så ger vi också några exempel från intervjuerna. Vid intervjuerna kommenterade en rektor på en skola egna pedagogiska planeringar och sammanhangen mellan läroplan och att "synliggöra lärande" på fritidshemmet på följande vis:

Rektor: Ja det gör de [syftar på egna pedagogiska planeringar] därför att också få fatt i det här lärandet och för mig och för vårdnadshavare och för sig själva framför allt synliggöra lärandet som pågår på fritidshem. Där har förstelärarna varit delaktiga i att ta fram en mall. Hur ska en planering se ut? Så att vi inte bara får med görandet utan varför och "huret" också med tydlig

koppling till läroplanens uppdrag. Så det är väl ett policydokument hos oss eller blivande i alla fall (Intervju med rektor vid skola H).

Rektorn antydde också att denna typ av dokumentation är något nytt på detta fritidshem och pekade på betydelsen av att synliggöra lärandet för olika aktörer. Förstelärarna har här fått en framträdande roll även inom fritidshem. Läraren på ett annat fritidshem menade på liknande sätt att de utgår från läroplanen för att kunna utvärdera sin verksamhet. Denna lärare pratade om "kompislek" som en central förmåga att utveckla och utvärdera.

Lärare 1: Som vi jobbar nu med kompislek till exempel. Det är ju samarbete och utveckla olika förmågor och där kan du ju plocka bitar ur det här, koppla till det [läroplanen]. Så där är ju fritids blivit mycket bättre på sista åren tycker jag. Att man visar att man har ett mål som vi utvärderar (Intervju med lärare 1 vid skola T).

Rektorn (vid skola H) påpekade vidare vikten av att eleverna själva är aktiva i dokumentationen genom användande av så kallade lärplattor. Dessa används bland annat till att visa upp för föräldrar vad man som elev gjort under dagen.

Rektor: Ja fast de [eleverna] dokumenterar ju. På något vis tänker jag att man har ritat eller gjort ett stort bygge som man själv väljer att jag hämtar plattan och fotograferar mitt bygge för att kunna visa mamma och pappa när vi hämtar. Då är det en dokumentation av min dag på fritids (Intervju med rektor vid skola H).

Läraren som vi intervjuat på fritidshemmet i den lilla kommun uttryckte att det framför allt är tre mål som de fokuserar på, nämligen trygghet, arbetsro och kamratskap. Viktigt för att nå dessa mål är det systematiska kvalitetsarbete som de håller på att utarbeta på fritidshemmet.

Lärare 2: Sen har vi jobbat fram ett kvalitetsarbete. Det finns ett uppföljningssystem som har funkant i ett år här i kommunen med systematiskt kvalitetsarbete på fritidshemmen. Men det är jättelite snart, och då fanns det ju 15 mål eller något. Så nu har vi jobbat i chefsgruppen då så att /.../ vår skolchef då med politikerna så det är tre mål för fritidshemmen som ska utvecklas. Och det är trygghet, det är arbetsro och vad är då arbetsro på fritids håller vi på och diskuterar här. Och sen kamratskap och där har jag varit oerhört drivande för det.

Det finns ju tre delar, ja det där kan du ju bättre än mig, men tre delar som är viktiga för att ungar ska klara sig i livet. Och då är kamratskap ett och det jobbar man inte med och man blir inte kamrater i en klass hur som helst. Så det har vi fått i uppdrag och det har vi påbörjat i väldigt liten skala nu, men nu var vi på studiebesök nere i [stad i Mellansverige] till några som kommit längre med systematiskt kvalitetsarbete, så det är på G. (Intervju med lärare 2 vid skola S).

Gemensamt för dessa lärares och rektorers beskrivningar av arbetet med olika reformer är betydelsen av att synliggöra, dokumentera och visa upp lärandet på olika sätt. Det framträder en bild av att det redan finns flera lager av reformer som håller på att tolkas och översättas på skilda sätt i olika kontexter och att den nya läroplanen således inte kommer att landa i ett "reform-vakuum" utan tvärtom i en stor reformträngsel – grovt räknat 35 stycken bara i de få fritidshem som vi besökt.

Implikationer - vad betyder en reformträngsel för fritidshemmets verksamhet?

Genom att lyssna på lärares och rektorers berättelser som vad som görs på fritidshem kan vi konstatera att det finns en trängsel av olika reformer. Reformerna pekar bland annat på ett ökat fokus kring att synliggöra lärandet, dokumentera, utvärdera och visa upp lärande för olika aktörer i och utanför skolan.

Även om många av de aktiviteter som genomförs på fritidshem kan härröra ur en och samma formulering från läroplanen så menar vi att det har skett och sker en förändring på fritidshem idag i termer av hur lärare pratar om vikten av att dokumentera lärandet, utvärdera och visa upp skilda aktiviteter för olika aktörer. Människors agerande i skolan har en avgörande betydelse för hur reformer och villkor i skolan tar form, vilket kan studeras genom deras berättelser om sina erfarenheter och genom de dokument de formulerar.

Av särskilt intresse i detta projekt är vilka konsekvenser den nya läroplanen, men också andra reformer på mer lokal nivå, får för lärare på fritidshem. Denna reformträngsel menar vi får konsekvenser för verksamheten på fritidshem men också för de aktörer – lärare såväl som elever – som vistas där.

Referenser

1. Lager, K. (2015). I spänningsfältet mellan kontroll och utveckling: en policystudie av systematiskt kvalitetsarbete i kommunen, förskolan och fritidshemmet. Diss. (sammanfattning) Göteborg: Göteborgs universitet, 2015. Göteborg.
2. Skolverket, (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011* (reviderad 2015).
3. Skolverket, (2014). *Skolverkets allmänna råd med kommentarer. Fritidshem*. Skolverket. Stockholm.
4. Skolverket, (2015). Regeringsredovisning: förslag till text i Lgr11 om fritidshemmet. Dnr: 2015:201.